

כך נראה הרחוב במסחה

מכפר תבור יצאה הקריאה לצעירים להיחלץ מהגולה ולהפוך לעלייה השנייה, ומשם גם יצאה בשורת השומר העברי. מה יש ברחוב של מסחה שהפך אותו למופת של הווי ארץ ישראלי?

לאן נוסעים?

כפר תבור מושבה חלוצית למרגלות התבור

כשמגלגלים על הלשון את המלים כפר תבור מיד עולה בפה טעם נוסטלגי של מושבת חלוצים מהעלייה הראשונה, עם דמות גנרית רבת הוד של איכר מיוזע אשר התנתק באומץ ממסורות אירופה וניצב מאחורי המחרשה בארץ הקודש. הכל טוב ויפה, אלא שאיש בכפר תבור לא עלה מיוזמתו מאירופה או מאיזה חו"ל אחר. מדובר במושבה שהוקמה על אדמת יק"א – חברת התיישבות שייסד הברון הירש – על ידי 21 משפחות מסורתיות מהדור השני לחלוצי העלייה הראשונה. רובם ככולם היו צעירים שזופים אשר נגדרו בילדותם אחרי הורים נלהבים למושבות הגליל והשרון, ואמרו לעצמם ב־1901 שלא יזיק להזיז את הציונות כמה קילומטרים הלאה אל מרגלות התבור. כל משפחה קיבלה שטח חקלאי של כמאתיים דונם, ועוד חלקה פרטית שעליה בנו לתפארת בית וחצר משק עם רפת ואסם.

המתיישבים החדשים סמכו על כך שיק"א בחנה את הקרקע בשבע עיניים לפני שקנתה אותה מידי האפנדי התחמן מסוריה. ובכן, הבחינה אכן נעשתה,

אבל מה שלא נלקח בחשבון הוא המבנה הטופוגרפי והגאולוגי הסבוך שבגללו כל טיפת גשם שיורדת במרחב מתחפפת מהשטח ואחרי חצי שעה כבר עושה סלפי בכינרת. לאחר חודשים מיובשים כאלה פנו האיכרים מוכי הצימאון בקריאות הצילו ליק"א, ועל פי המלצתה שתלו שקדים, זיתים וגפנים שמסוגלים איכשהו להתמודד עם האתגר. הם גם העסיקו בשדות ערבים מביני עניין מהאזור כפועלי יום.

כשנתיים לאחר היווסדה ביקר במושבה מנחם אוסישקין בכבודו ובעצמו, עסקן ציוני שהיה לימים נשיא קק"ל. הוא נסע רחוק כדי לבדוק מקרוב איך הולך למושבה הצעירה, והתרשם מההתמודדות עם המים הנעלמים ועם ניצול האדמה הפורייה. הדבר היחיד שטרד את מנוחתו היה היעדר שם עברי למושבה שנקראה בפשטות מִסְחָה, על שם תל מסחה הסמוך שבו התגוררו קודם לכן אריסים ערבים מסוריה. אוסישקין, שהבין הרבה מאוד בקרקעות אבל מעט מאוד במיתוג, הציע לאיכרים את השם רב התעוזה שאיש לא היה חושב עליו לבד – כפר

המסחאים חששו כי הכינוי כפר שהציע אוסישקין לא ייתיישב עם חזונם להפוך את המקום לעיר ואם בישראל

נוסדה על ידי בני הדור השני של
העלייה הראשונה. המושבה כפר
תבור למרגלות הר תבור, 1946
צילום: זולטן קלוגר, לע"מ

נולדה בדרום השרון ואשר נכון לה עתיד
אורבני מזהיר. לאחר דין ודברים התקבל
השם כפר תבור פה אחד, כלומר פיו של
אויסישקין, אבל החברה הוסיפו לקרוא
לעצמם מסחאים.

עוד מעט נשתגע

זמן קצר אחר כך הזמינו המסחאים את
המחנך יוסף ויתקין לנהל את בית הספר
העממי הצנוע שבמושבתם. לבחור
היה רזומה מרשים כאיש אשכולות
שעבד בכל מושבה אפשרית, שהתנדב
ללמד עברית ותנ"ך ושהסביר לחניכיו
איך להבדיל בין סלע האם לאם הסלע.
ויתקין הפיח בילדים את האהבה לשפה

תבור. החברים הביטו בו בתמיהה, ואז
שאלו אותו מה מגניב בשם הזה חוץ
מהעובדה שאחר הצהריים יש להם צל
מהר תבור. הם גם הביעו חשש כי הכינוי
כפר לא ייתיישב עם חזונם להפוך את
המקום לעיר ואם בישראל, וישאיר
אותם לנצח עם דימוי האיכר המיוזע
מאחורי המחרשה. אוסישקין בלע
חיוך פליאה קטן והרגיע אותם שהמלה
כפר אינה כה מגמדת, וכהוכחה ציין
שבגרמניה יושבת לה העיר המעתירה
דיסלדורף אשר בשמה מופיעה המלה
כפר – דורף. לו ידע אוסישקין את
העתיד, ייתכן שהיה מגייס לטיעוניו
גם את כפר סבא, המושבה שבדיוק אז

העברית ולטיולים בטבע, ואחר הצהריים ניהל חוג עברית לילדי התיכון ושיעורי ציונות לאיכרים. בצריפו הדל בכפר תבור ניסח ויתקין ב־1905 את הקריאה ההיסטורית ליהודי הגולה – "בשם עמנו וארצנו קול קורא אל צעירי ישראל אשר לבם לעמם ולציון" – שהפכה לאחת מאבני היסוד של העלייה השנייה. בקריאתו זו עודד ויתקין צעירים לעלות ארצה, לכבוש את העבודה העברית ואף להקריב את עצמם למען העם והארץ. בין היתר כתב:

עורו עורו צעירי ישראל, קומו לעזרת העם! עמנו גווע, ארצו עוד מעט ותחמוק ממנו לנצח. חושו, מהרו לעזרתו! ... עזבו, שכחו את כל מה שהיה יקר לכם עד עתה, עזבו לעולם בלי כל צל של חרטה ובואו לעבודת העם! אינכם מיותרים כאשר הרגילוכם לחשוב. נחוצים אתם לעם ולארץ כאוויר

"עורו עורו צעירי ישראל, קומו לעזרת העם! עמנו גווע, ארצו עוד מעט ותחמוק ממנו לנצח. חושו, מהרו לעזרתו!"

לנשימה (יוסף ויתקין, 'בשם עמנו וארצנו קול קורא', פרויקט בן יהודה).

קריאתו של ויתקין נשמעת אפעס מוגזמת, כאילו עמנו גווע וארצנו חומקת והנה תכף נגמר האוויר לנשימה. אפשר שהדרמטיות שאחזה בו עלתה מתוך שוועת איכרי כפר תבור לנוכח פשיטות השוד שערכו אז בני השבט הבדואי הסמוך על המשק, שבהן נגנבו שוב ושוב כלי עבודה יקרים ותוצרת חקלאית (ראו מסגרת). אחרי שהפושטים גנבו את הטורייה בפעם החמישית נאלצו המסחאים בלית ברירה לשלם פרוטקשן לשודדים, ובהמשך אף להעסיק שומר ערבי משבט מוגרבי סמוך. ב־1908 העסק התפוצץ, כאשר בקלחת ויכוח בין האיכרים לשומר פלט האחרון כדור מרובהו ונפצע אנושות, מה שהביא את השבט העצבני שלו להתנפל על כפר תבור ולפרוע בה פרעות. להגנת המסחאים המבוהלים

קרא ליהודי הגולה לעלות לארץ ולבנותה. יוסף ויתקין, 1920
צילום: אברהם סוסקי, ארכיון קק"ל

ריבוי גנבות חקלאיות הוביל להקמתם של ארגוני מגן עבריים. סוכת שומר ליד כרם גפנים בשדות כפר תבור, המחצית הראשונה של המאה העשרים מאוסף ספריית הקונגרס

ארזתם לבד?

אספת הייסוד של ארגון השומר
נערכה בפסח תרס"ט (1909) בכפר
תבור. 'הנער והסוס', פסלו של אסף
ליפשיץ בכיכר השומר בכפר תבור
צילום: אסף ליפשיץ

← במאה ה־19 רכשו אפנדים עשירים מסוריה ומלבנון באפליקציות נדל"ן אדמות רבות בארץ ישראל. הבעיה הייתה שעל חלק מאדמות אלה ישבו שבטים בדואים מקומיים שכבר התמקמו יפה עם אוהלים, גמלים ובורות מים, אז האפנדים הפכו אותם לאריסים. בהמשך רכשו את הקרקעות איכרים יהודים אשר ציפו להיכנס לנחלותיהם החדשות ולשתול פטרוזיליה, אבל האריסים התעלמו מזכויות הקניין שלהם ואף התנכלו להם. לעתים נאלצו האיכרים לשלם לאריסים הסרבנים פיצויים נכבדים שכלל לא הגיעו להם, ורק כך הצליחו לפנותם אל שולי החלקות שנקנו. בתמורה גמלו להם המכונים בגנבת ציוד יקר, תוצרת חקלאית וגם עזים עם תעודות יוחסין. לא מעט מהסכסוכים האלה הסתיימו בתשלום פרוטקשן, ולעתים אף שוחד לשלטון המקומי כדי שיעשה את עבודתו. העניין קיבל תפנית דרמטית בראשית המאה העשרים, עם הגעתם של צעירים בעלייה השנייה. אלה הופיעו עם שפם, סוס ונחישות של ברזל, והקימו את ארגון השמירה החשאי בר גיורא. בהמשך הוקם ארגון השומר, והוא חיסל את הפרוטקשן ופעל בגלוי ככוח הגנה וביטחון בפריסה ארצית.

נשלחו פועלים ממושבות הגליל התחתון והוקם ועד הגנה, אך ברור היה שמדובר בפלסטר זמני.
באלול תרס"ח (1908) הזמינו איכרי כפר תבור להגנתם את קולקטיב השמירה העברי החשאי בר גיורא שישב באותה עת בחוות סג'רה הסמוכה. חצי שנה אחר כך, בפסח תרס"ט, התכנסה בחדר האוכל של כפר תבור חבורה נכבדה של מפורסמים לעתיד – ובהם אלכסנדר זייד, ישראל שוחט, יצחק בן-צבי וישראל גלעדי – שחלקם היו מעורבים עוד באירופה בהגנה על יהודים. סביב מגש מצה בריי וכוסות חלב טרי מהרפת הם החליטו לפרק את ארגון השמירה החשאי ולהקים במקומו ארגון עברי גאה שיגן בגלוי על תרנגולות חלוצות בפריסה ארצית. הארגון החדש נועד ליטול לידי כליל את השמירה מידי הערבים ולהוות בסיס לכוח צבאי עברי. המייסדים, שהבינו במיתוג עוד פחות מאוסישקין, בחרו לארגון החדש את השם המתוחכם ורב המעוף 'השומר'.

לאחר קום המדינה נספרו בכפר תבור ארבעים משפחות בקושי, אך בעשורים האחרונים קמו שכונות חדשות סביב הגרעין ההיסטורי

הקמתו של כפר הנוער החקלאי כדורי – מבתי הספר השונים בארץ בתקופת המנדט – לא הביאה בשורה לכפר תבור הסמוכה. תלמידים בכדורי, שנות הארבעים

צילום: נפתלי אופנהיים, סד נח, ביתמונה, אוסף פריצקר, הספרייה הלאומית

הוקם ב־1999 על ידי ארבע משפחות בורמים ותיקות מכפר תבור. יקב תבור צילום: זאב שטיין, פיקוויקי

עשור נוסף חלף בפיהוק, ואז, בעקבות יוקר המחיה בערים הגדולות, החלו צעירי כפר תבור שעזבו מזמן לחפש שוב את נדנדות ילדותם. החזרה הזהירה של דור ההמשך הביתה הביאה להקמת

מסתכלים על הירק

מאז לא קרה שום דבר מעניין בכפר תבור במשך שנים, למעט אירוע היסטורי קטן ב־1918, כאשר למשפחת פייקוביץ נולד בן זקונים בשם יגאל. הילד הנ"ל – לימים יגאל אלון – היה מפקד הפלמ"ח, אלוף בצה"ל במלחמת העצמאות, חבר כנסת, שר ואפילו ראש ממשלת ישראל בפועל למשך שבועיים וחצי. אירוע מרגש נוסף התחולל ב־1933, עת הוקם מצפון לכפר תבור בית הספר החקלאי כדורי, אך הדבר לא השפיע במיוחד על המושבה שצמחה בקצב של צב צולע בחופשת קיץ. לאחר קום המדינה נספרו בכפר תבור ארבעים משפחות בקושי, ובהמשך הפכה המושבה למועצה מקומית זעירה ונחבאת שקלטה עולים חדשים ומשפחות מהמעברה הסמוכה. לא פלא שרק בשנות השישים הבחינה בה סוף סוף מדינת ישראל וחיברה אותה למערכת החשמל והמים.

צוהר לחייהם של המסחאים הראשונים. בית איכר טיפוסי מ־1911 במזאון יק"א – חצרות האיכרים כפר תבור
צילום: ישראל זלך, פיקיוויקי

מודיעין שלום

■ איפה לאכול

רעות – מקום של קפה
מתחם היקב, שדרות קק"ל
כשר, חלבי, 055-9370702

סין צ'אן – מסעדה סינית
הלח"י 21
כשר, בשרי, 04-8186565

קפה גרג
בזלת 1
כשר, חלבי, 04-6480018

■ עוד באזור

מוזאון עין דור
מוזאון לארכאולוגיה
קיבוץ עין דור
כניסה בתשלום, 04-6770333

הצריף של משפחת בן־צבי
אתר הנצחה לזכרו של עלי בן־צבי
קיבוץ בית קשת
כניסה בתשלום בתיאום מראש,
050-7636971

אתר ההנצחה והמוזאון של חטיבת גולני
צומת גולני
כניסה בתשלום, 04-6767215

חובבי הפוליטיקה יתענגו על מגדל המים ההיסטורי של המושבה, ששחזורו ב־2004 כלל גם את חידוש הכתובת האנטי בריטית שנרשמה עליו. הכתובת, שאת תוכנה תגלו בביקורכם בכפר תבור, נרשמה לאחר העלייה לביריה ב־1946, בתגובה לניסיון הנואל של הבריטים להוריד אותנו מנקודת ההתיישבות הגלילית, שהרי אין כמו להילחם באימפריה עם גרפיטי. חובבי השופינג ישמחו בוודאי לקפוץ למרכז המבקרים של יקב תבור הפועל בתחומי כפר תבור, והילדים ישכילו במוזאון המרציפן המציג את תהליך יצירת הממתק מהעץ ועד לרופא השיניים. □

שכונות חדשות סביב הגרעין ההיסטורי, אשר ברוח המקום נקראו בשמות מלאי דמיון ומקוריות כמו שכונת הגפנים, שכונת החרובים, ואפילו שכונת הזיתים ושכונת השזיפים. אלה הורחבו בהמשך, לא תאמינו איזו הברקה, לשכונות הזיתים מזרח והשזיפים דרום. הצמיחה הטבעית בכפר תבור עשתה לבסוף את שלה, וכיום מתגוררים בה קצת יותר מ־4,000 תושבים.

אז מה יש לעשות בכפר תבור? חובבי הרטרו ימצאו עניין במוזאון יק"א, חצרות האיכרים כפר תבור, הבנוי במתחם איכרים מקורי מ־1911, וכולל כלים אותנטיים עם פינת תבליני ארץ ישראל ותצוגת בעלי מלאכה וחיות משק. בפינה חביבה במיוחד במוזאון מוצג דגם של בית הכנסת הראשון במושבה, ופינה נוספת עושה כבוד לשיעורי ההתעמלות שנהגו בבית הספר מימי המנהל ויתקין.

תמר הירדני דוקטורנטית במחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכאולוגיה באוניברסיטת בר אילן, חוקרת ירושלים, מורת דרך וסופרת

